

การเตรียมพรรณไม้ในการจัดสวน

ดร. ชุมพล คุณาวาสี

ในความเห็นส่วนตัวของผู้เขียน การจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเอาไว้ให้มาก และเป็นหลักซึ่งควรจะยึดถือเอาไว้ในใจเสมอ คือ **วัตถุประสงค์ที่แท้จริง** ในการจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน

สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นมา นั้น มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือ เป็นสื่อ หรือเป็นสถานที่ที่จะสามารถปลูกฝัง หรือช่วยนำความคิดให้นักเรียน เยาวชน หรือประชากรในชุมชน ที่อยู่ใกล้เคียงกับสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนให้ได้เห็นและตระหนักได้อย่างแท้จริงถึงประโยชน์และคุณค่าของพืช ที่มีต่อมนุษย์ และสัตว์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสำคัญของการมีต้นไม้ มีพืช ซึ่งจะนำไปสู่ความคิดของบุคคลและชุมชนในท้องถิ่นในการที่จะช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติ รู้จักการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า และรู้จักที่จะอยู่รวมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้โดยไม่เป็นผู้ทำลาย

เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า ความสวยงามของสวนนั้นเป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนให้มีความสนใจในสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน แต่อย่างไรก็ตาม **ความสวยงามไม่ใช่วัตถุประสงค์หลัก** ของการจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ในการนี้ผู้เขียน **ไม่ได้หมายความว่า** การจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงรูปแบบหรือความสวยงามหรือความเป็นระเบียบ เพราะการจัดสวนใดๆ ก็ตามย่อมต้องมีการวางผังวางรูปแบบ มีการกำหนดกลุ่มหรือชนิดของพรรณไม้ที่จะนำมาปลูกอยู่แล้ว ดังนั้นสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ถ้าหากสามารถเป็นส่วนที่ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีแก่เยาวชนและประชาชนในการที่จะทำให้เกิดความรักและหวงแหนธรรมชาติ และยังเป็นสวนที่มีความสวยงามน่าชมย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่สิ่งที่เป็ความวิตกกังวลของผู้เขียนคือ การมุ่งเน้นแต่ความสวยงามของสวนเป็นหลัก จนทำให้วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการจัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์ถูกเบี่ยงเบนหรือถูกบดบังไป และอาจเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็นเท่าที่ควร เพราะสิ่งที่ควรคำนึงถึงอีกด้านหนึ่งคือ **กำลังคน และงบประมาณที่จะใช้ในการดูแลสวนพฤกษศาสตร์** การที่คิดจะจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนให้เกิดความสวยงาม โดยต้องลงทุนจ้างนักร้องแบบนักตกแต่งสวน และเลือกใช้ต้นไม้ที่ต้องซื้อหาในราคาที่ไม่ถูกนัก คงเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเลย ในการจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนไม่ใช่สวนพฤกษศาสตร์ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์แน่นอนว่าจะเป็นสถาบันที่ทำงานเกี่ยวข้องโดยตรงกับพืช ซึ่งสวนพฤกษศาสตร์เหล่านี้มีบุคลากรมีทุนมากพอที่จะใช้ในการจัดหาพืช และทำนุบำรุงดูแลสวนได้อย่างเต็มที่แต่บุคลากรที่จะช่วยกันดูแลสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนนั้นคือ ครู ข้าราชการหรือลูกจ้างในตำแหน่งต่างๆ รวมทั้งนักเรียน ซึ่งแต่ละคนก็มีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากอยู่แล้ว และงบประมาณที่แต่ละโรงเรียนได้รับจากงบประมาณแผ่นดินก็มีจำกัด ดังนั้นสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนจึงควรเป็นส่วนที่ง่ายต่อการจัดการและดูแล ไม่ควรจะเป็นส่วนที่ต้องใช้งบประมาณในการจัดทำและดูแลสูง

ในการเตรียมพรรณไม้ในการจัดทำสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนนั้น ควรจะมีการสำรวจพื้นที่ของโรงเรียนว่าเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้ใช้เป็นข้อมูลในการจัดวางผัง หรือรูปแบบของสวน นอกจากนั้นควรสำรวจต้นไม้ที่มีอยู่เดิมภายในโรงเรียนว่ามีต้นอะไรอยู่บ้าง ต้นไม้ที่มีอยู่เดิมโดยเฉพาะไม้ต้น (tree) สมควรที่จะเก็บเอาไว้ในสภาพเดิม อาจจะไม่จำเป็นต้องมีการย้ายปลูกแต่พวกที่เป็นไม้พุ่ม (shrub) หรือไม้ล้มลุกอายุหลายปี (perennial herb) บางชนิดที่ขึ้นอยู่กระจัดกระจาย อาจมีการย้ายหรือนำมาปลูกเอาไว้รวมกัน หรือไว้ในพื้นที่ใกล้เคียงกันแล้วแต่การจัดวางผังหรือรูปแบบของสวนที่วางเอาไว้

พรรณไม้ที่จะนำมาใช้ปลูกเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่มีอยู่ในโรงเรียนนั้น อาจมีแนวทางซึ่งขอ

เสนอไว้เป็นข้อคิดเห็นดังนี้

1. พืชที่เลือกเพื่อนำมาปลูก ควรเป็นพืชในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดปัญหาในการปลูก และการเจริญเติบโตของพืชได้ในระดับหนึ่ง เพราะเป็นพันธุ์พืชที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของท้องถิ่นนั้นๆ อยู่แล้ว

2. พืชที่นำมาปลูก ถ้าเป็นพืชที่พบเฉพาะในท้องถิ่น หรือเป็นพืชที่มีความโดดเด่นในบริเวณนั้น จะเป็นสิ่งดึงดูดและน่าสนใจสำหรับสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน เช่น

พลับพลึงธาร (*Crinum thaianum* J. Schulze) ในเขตจังหวัดระนอง

ชมพู่ภูคา (*Bretschneidera sinensis* Hemsl.) ในเขตจังหวัดน่าน หรือ

กระเจียว (*Curcuma alismatifolia* Gagnep.) ในเขตจังหวัดชัยภูมิ

3. ศึกษาลักษณะของพื้นที่ตลอดจนระบบการให้น้ำ และรูปแบบของสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนตามแนวคิดหรือความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่งว่าเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้สามารถกำหนด หรือเลือกกลุ่มพืชที่จะนำมาปลูกให้เหมาะสมกับสวน เช่น ถ้ามีการขุดสระน้ำ เพื่อที่จะปลูกพืชน้ำต่างๆ เช่น บัวชนิดต่างๆ กระเจ็บ ก็ควรจะเตรียมและหาพืชที่สามารถขึ้นอยู่ริมน้ำ หรือชายน้ำได้ด้วย เช่น กกต่างๆ พุทธรักษา ธรรมรักษา ฯลฯ

4. ในการนำพืชจากสภาพธรรมชาติ หรือจากป่ามาปลูก ควรจัดบันทึกลักษณะถิ่นอาศัย (habitat) รวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการปลูกพืชในสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน โดยเลียนแบบให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุด ซึ่งจะช่วยลดปัญหาในการปลูก ทำให้พืชมีโอกาสอยู่รอดมากขึ้น เช่น ลักษณะของดิน พืชขึ้นขึ้นในที่ชื้นแฉะหรือแห้งแล้ง พบพืชนั้นบนบกอนหินหรือต้นไม้ทิศทางของแสงเป็นอย่างไร

พืชที่นำมาปลูกนั้นอาจมีทั้งไม้ต้นขนาดใหญ่ ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย ไม้ล้มลุก ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ และรูปแบบของสวนตามความต้องการหรือแนวคิดของคณะครู อาจารย์ และนักเรียนในการจัดสวนนั้นๆ ไม้ต้นที่อาจนำมาปลูกได้ดี เช่น พืชในกลุ่มเสลา ตะแบก อินทนิล (*Lagerstroemia* spp.) จามจุรี (*Allbizia saman* Merr.) มะขาม (*Tamarindus indica* L.) ป๊อบ (*Millingtonia hortensis* L.f.) พบได้ทั่วไป หรืออาจเป็นไม้ต้นที่พบเฉพาะในบางบริเวณ เช่น กันเกรา (*Fagraea fragrans* Roxb.) พบมากทางภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือมะเกี๋ยง (*Cleistocalyx operculatus* (Roxb.) Merr. var. *paniala* (Roxb.) P. Chantaranothai & J. Pam.) ในเขตภาคเหนือตอนบน

พืชในกลุ่มไม้พุ่มที่ปลูกขึ้นง่าย ได้แก่ เข็มชนิดต่างๆ (*Ixora* spp.) ทองพันชั่ง (*Rhinacanthus nasutus* Kurz) โคลงเคลงชนิดต่างๆ (*Melastoma* spp.) พุดทุ่ง (*Holarrhena densiflora* Ridl.) เป็นต้น

พืชในกลุ่มไม้เลื้อยที่น่าสนใจเช่น กัญญะมหิดล (*Afgekia mahidolae* Burt & Chemsirivathana.) ถั่วแปบข้าง (*Afgekia sericea* Craib) ซึ่งเป็นพืชที่พบเฉพาะในประเทศไทยและกำลังจะสูญพันธุ์ไปเนื่องจากการเผาและทำลายถิ่นอาศัยของพืชกลุ่มนี้ ไม้เลื้อยอื่นๆ ที่ปลูกได้ดีเช่น การเวก (*Artabotrys siamensis* Miq.) พืชในกลุ่มกาหลง ชงโค โยทะกา (*Bauhinia* spp.)

นอกจากนั้นพืชในกลุ่มเฟิร์น และกล้วยไม้ก็เป็นพืชกลุ่มที่สามารถนำมาจัดตกแต่ง ให้ความงดงาม และน่าสนใจแก่สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน

สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนของแต่ละโรงเรียน อาจมีจุดเด่น หรือเป็นจุดสนใจแตกต่างกันไป เช่น สวนเฟิร์น สวนดอกไม้หอม สวนสมุนไพร เป็นต้น